

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ԱՐԵՒԵԼԻՑ

Չ.

Հայոց կզգին եւ իր զանգակատունն.—
Մանասըր.— Հայ ուսանողութիւնն ի
Խորիւ.— Գարագաշեան ի Բոլնեքիւր.—
Հայ իզական սնան.— Զարոյ.

Մերելիդ իմ Հրանտ.

Բառապանն վերջն իմ արձակուր-
դն սկիզբն հանդիպեալսն.— Եւ ին-
տիկան ի թուցան ի՛նչ Պարսիմ Տօնին
ի խառնութիւնն յառկալովս կարճակ-
ւին տունելու հասար իմ միասնե-
անդիսան իր հուկ ուրնին իմ սակեր
ինչ եւ իցն, խնդրաօժայ արոտան
այսինքն հմուտային ուղեւորեցալ լաւ-
հինքն էլ ինչոս.— որպէս կը կոչուին
Մարաբայն մէջ Պօտոյ Հայ Լաճին գիւ-
ղանցաբնիկն յառկալովս այն սի-
րուն կղզեակներն, ոյց տառվին, այ-
սինքն Բրօդին ամունէն աւելի իր ճանչ-
մամ տանայ իշխանն ըլլալու.

Երկուշաբթի վերստին գնացն Բոս-
նի՛ զոր արարել է կրկն Հայոց կզգին
բառ արում Հայք միւս կղզեկներն ու
միտ բաղմախիւ իւն այս կղզեակներն մէ-
տք երկրեցեակն մի ու պարզեկներն ինչ
ճիւղախանց ու պարզեւարաչալու.

Սոսանա կարճակին մէջ.— ուր կը դու-
նունք.— եղարպաղ մէջ վարրիկ յօգոտ ու
միկ մ'ալ կ'երեւն տոյն կղզեկիս ու
սոսանաւորն մանկուտոյ զմուտ ի խնդրն
միջոց ու պարզեւարաչալմ ի խնդրն
ճանաւորին նխարապոյց, Անուհհոտե-
րալոր տարին կամ բոլոր ամառն օրա-
վըպայ մէջ լաւս մ'իսկ չերևն իր Բրօդին
միայ ի էւն Բրօդն Մարմարաղէն Իշխա-
նայ կղզեկներն եւ Արեւմտան աշխարհ
նկնն ուղեւորոյց Հայ ճանաւորնորդա-
պաքին ճանապաղ կ'երևն իր Հայկական
կիւղեցեանք, իր բաղմապատեմ այդ ու
ղեւորեց համար արգելիւր Պարպարան
քնն ուրն ցալոյ եւ ցերիկ, կըր երկիւր

լինի՝ յառաջանալով դէպ ի նստամտոյ
 յին՝ ծայրն առանձինն ու լինն , արդ
 իմն եւ աղտաղարն բոսն հեռուստ՝ Գա
 արգելիլ Գաղղիական եկեղեցւոյ Անճ
 լան , յանդգայն ետիղ կը դառնան ,
 կը զգաս ին Բոռոյին ձայ եկեղեցին ու
 նին զիստոր բան մը պակաս . — Զա
 րմանք :

Արդեօք երկիւղած աղգային մը Գա
 տղելիլ քաղցանաշին դանդախին ձայ
 լինն այցելաք մը արածան եւ զիստէ՞ իմ
 Բոռոյն ալ ունի սրահած զանազան
 վեհափառութիւնէ մ'ուրիշ վեհափա
 ռութիւն մը նուիրուած եւ սոյլ է՞ իմ
 վեհափառին կողմէս ալ Բոռոյն ձայ եւ
 կեղեցւոյն արգասիւրաբար առաքուած
 ինչ զրգմամբ ալ ըլլայ , չայոյ կողոյ
 աղգայինք մը իմքին օրերս օրոյցան են ալ
 զանգալին հնչեցնելու համար զանգալա
 ստուն են կանայնք , եւ զանգալալու
 մը կանցնելու . համար հանգանակութիւ
 ն մը ձենաբարկել , եւ հանգանակութիւ
 ն մը ձենաբարկելու . համար առմանին
 զանձնատանին եւ . . . հանգանակելի մե
 քնեալնոր գնիւր Հանգանակութիւնն
 զինք սկսած է , զանգալատունն ալ ար
 զէն սկսած է , զանգալատուն զրաջ
 ներն ալ արդէն սկսած են . . . ձանձ
 րաւաւ , ըստ օրում հանգանակութիւն
 մանակցոյց ամեն օր ամեն իրիկունն չ
 գնաւուին երկրորդ ուղղակի կերպ ալ զան
 ցալատունն եւ՝ իւր յաւելուած իր մա
 տուցած զրաձնական նպատակն իրձա
 մտօրէն կը խրճէնէ նստե զանգալն ,
 ոյր ձայնն անտարակոյտ արդէն հասա
 լ է Ղոցին Հիւսիսային վեհափառու
 թիւնայց ակամջն :

Գլմբախտաբար ինձ՝ որ արեւակի
 ալ լուսնակայն մը զանիցա ամառանս
 մէջ երեւցայ Գնալի ծովափին վրա
 ձանգալանակութիւնն մասնակցելու . բնա
 չբաւէր մը չեղաւ : Աղգային չբաւէ
 ի ի պատասխանել երկու բան պիտ' ի
 մէկ Բոռոյին պատասխանն զայն հասա

բարեկաման : Դակն այդ պատուական կզղեցուց պիտի յիշենքնի թէ քար պաշտօնականն վեր տնտեսագալտութիւնս եւ զանգակատուննն վեր դպրական կայ : Բայց որովհետեւ հանգանակ կտրվիւնն արդէն սկսուած ու բաւական պարիկնաւոր եղածն , որովհետեւ իրօքին չայ կեկզկոյնոյն զանգակատուննն արդէն կատարուած իրօքութիւնն չէ զրկիւն , սկիւռ տաճարհիւն կզղնակ հայրենակցացս որպէս զի Մէրկրտիկանի ծանապարհաւ Պօլսէն երբայ ծանապարհօրօզ կզղերէն կմուտու տուրք մը ինչոյն ինչոյն եկ զկեզոյն զանգակատանն համար , որ ստուտեւ եւ երկիւր , զիւր եւ զերկու անունտեւ պիտի արդին ըստըջաճայ սոյն ծանապարհօրօզայ անկտանով ուղւորութիւնն համար : Ան ճօնն ու ըրբաւոր գողապիւր մը : Ձեզ իմ քնն զոյժարդիլ զանց անգալապով , արեւն ի բօղիղիկ :

* * *

Յերէրէ Լաւն զքառուցիւ եւ ծանական զհանգանիւ զկայն մէջ որ Մահրատարակեց թարգմանութիւնն նորութիւն խիւս իրօքն զխառութիւնն կինն իւր իւր երկու Ամերիկացիներ միասնա Ատենապոլս մը , Ատենապոլս մը եւ Ետենապոլս մը զի կարկեն եւ իսկական մասնախոր մը իւր կզգային : Կինն ըսով մնքալ որ , երբ երկու Յոյներ տմը հաստատուին , Մահրատար մը եւ Ետենապոլս մը իւր իւրնն :

Եւ ամեն անգամ որ երթամ թօք զանիւ չեմ ընել երկն մինչեւ Մահրատար կըլլուցն հարաւանկայմն է կզղւ կատարուն վրայ բարձրացած ու տարածուած : Բայց չեմ մտնել Մենապոլսան , ուր տապէն պատանեկութիւնն նրս ժամանակ Յոյն աղէկ մը զիս մնայօրէն երթարկած է փորձութիւնս : Մենապոլսին չուրջ կը զեղերին ու բերն չողիս լցուած խորհրդաւոր ստուերն :

րովն եւ անկող լղլղեւ ընդ հրեշտակաց ար-
 լնապարանին — եւ մարդկանց ան ք-
 լաբանին, Ու մեղքի ընդ մարթ ակնա-
 մը կը ձգեմ ձեռուն, զէպ ո՛ր վար եւ դ-
 խիւր, զէպ ի Բոնինթրոյ կղզին եւ Գ-
 լի անդին, զէպ ի Մոսա-Պուստին
 աւելի անդին . . . Եւ վերաբախն զ-
 փոխուն, վերաբախն արաբքին աշխ-
 ձէն նեղքին աշխարհն նշարիւ կ'ա-
 նիմ, վերաբախն խորհանալեւ եւ ան-
 յառաիկ մտածմանց մէջ կը խորանայ
 զիմ Բու յանկարծ՝ իբր թէ մենաստ-
 նին ողբն իր համոզման ձեռօգն ապ-
 նշի՞ր կը պիտանայ ու կը տեսնեմ կղ-
 շոգեհաւն որ կը մերձնայ նաւամատ-
 ցին Բու կ'էջնեմ ճողափն . ու կը տո-
 նեմ քոյրեր, որք կըրպայրին կը դի-
 տարին, հոգեւ որք նշանածնին կը
 բուեն, զեռասի կնիւր որք զեռա-
 ամուսիննին կ'ողջապարեն . եւ ամէն
 ի միասին կ'երկունս չօգափել Ձանց
 կատունն, եւ յետոյ դռնդապունդն
 թման ի տունն Բ .

Եւ ալ կ'արժանաւ տուն . եւ ալ
 համբուրեմ յորաքրեորդներս՝ փոքր
 Սոֆիան ու փափկիկ Ղուարին,
 հրեմեմանք յանձնուն հրեմեմանք իմ
 ձեմ Կարգելուն գուցե ծայրէ ծայր կը
 գալ օրապիւնն որ եկած է, այլ որք
 զին արդելուր տեսնիլ անուշը Մա-
 մէջ, կարգալ յաղթմանով Բարսիլն ու
 ու բոլոր Տօղալի ինդալ եւ յԱրեւե-
 քիկ ինդալքի, ո՛ր Զանաւ Պատան
 որ կը բարձրանաւ խօթն հարկուր
 բոլացի բարձրագոյն ուսանողաց
 եւ կը նպատակն բարձրացնելու
 աղջն եւրոպական աղայց համար
 մէջ .

* * *

Արժակուրդն ի՞նչպէս պիտ'անց-
 արիւթօք Կը ինդրելու որ ի՞նձ նման չ-
 լազարտ, լեւաթի անցնես ազատ օրեր
 Նշիւնչարթի Բաօթին փայելել յետ-
 դացի յաճորդ օրն ի Բոնինթրոյ . Շոյ-

նախքան մեզ հանդիպեցալ նախկին
սուցչին՝ մեծանուն Գարաբաղեանին
այլ փրայ Դևաթա՛նէս նախորդ երեկե
պանանոցը իստա՛ն, այլ որուն
երկար ժամանակէ հետէ խօսակը
չի եւ: Կէս ժամու չարի լիմաստ
րական խօսակցութեան մ'ունենայ
եւ եթէ ոչ Գարաբաղեանն որ Սյր
զայի նման կարծես ի՛նչ սեռ չունի
նուաղ յուսահատական դադարաւ
ապաքնէ պիտի յայնմէի, եթէ խօ
կիցի տեղ ունենայի խօսակցութեան,
կէ զորօրինակ ունենայի խօսակց
Մատնասայի կոնակացի վրայ եւ իշ
նաց իշխանագէտ կղզեաց առջեւ ի
ցարկաւորութեան իշխանութի մը, Տի
րերկեան մը, Սբրտէ՛ն Տիւսա՛ն,
կին ձանրմանն մը, կամ ի՛նչ վե
նացն:

* * *

Ստգանսը մը զոր լքումիտ անձ
մերթ ինձ կ'ընեն կը յիշեմ ահա
սեղով իգական սեռի բարձրագոյն
հաստատելանց ունաց վրայ, Կրտէս
ի՛նչ հրապարակաւ կը խօսիմ հանա
կանանց ցառկութեանց վրայ, սակ
զուն ուրեք մասունքի՛ն կ'ընեմ հրա
բակաւ նոցա ի՛նչու ի՛նչեանց
ցողակի միայն կը հաստատեմ շայ
ղին մէջ իղական սեռի գաղտնիքա
լեան ի՛նչերեան: Արդէն ի՛նչու
ալ ինձ կը կրկին նոցա ցանդիմանութի
նեմ, եւ՝ աւելի ճիշդ խօսողով ի՛ն
չեմ կանխաւ բրած է այն ցանդի
նութիւններն: Ուստի՛ երբ արիւի
նենամ՝ պիտի քրեմ ընդարձակո
պն կարեւոր ինքնուրայ վրայ: Թշ
յաւեւ կը ցանկալի ի՛նչ կանայք
խօսէին հրապարակաւ ի՛նչեւ ի՛նչ
լեանց վրայ, — եւ Գրատէր Աս
հայա մնար յաւեւ գեղեցիկ սեռին
որ Միլտոնէն ուսած է գնահատել ա
ռաժմութիւնն . . . կարիճութիւն

* * *

Տեսնենք ի՞նչ օգուտ՝ Պոլսոյ թղթի ցուլեանց մէջ՝ ոչ առաջինն արդէս տեսաւ Տիգրանի գրական շարքը՝ իրենում՝ պիտի յայտնէ իւր տուգրութիւններն Հայ եղական տեւրինքայ՝ որ ի թրքաշայս։ Սակայն՝ ինչդրէ, յոյժ փափաւորեամբ անուշտի գրէ, ի ընտաց փետուրդ կամ ի թշնամայր գրելով անուշտ պիտի Գոտանի թղթի օգուտ՝ մանաւանդ տանքուտպոյտն Հայունհայ վրայ։ Գեղեցի օգուտի առաջին թղթակցութիւնը՝ Զաքարիայի մէջ, եւ անհամարեւ կը ստանայ համարեւ։ Այլ չընցայ գեղեկը իսկ ընթիւնուող իր մէջ երկրութիւնին զոր ինձ նուիրեց։ Ամենվեր իրենական ու գրական անհամար ինքն ժամանակ թողած գրութի մը վերք կարգաւ։ Այժմ ալ գեւ հանգչել, շրջագայել, կողքի Պոստոյ ու Պոստիկան կողքիկան իսկ ու հրճուել։ Միայն փոքր ու նուրբան աշխատանք որ պարտուր կառայն է Հապալիդի Ներսիսեան վարանին իմ բարդոյական որորանին մը նախաբաշխութեան հանդէսին հաճառ մը որ գրել ըստ յոտուի նոյնքայ իմ պատուական հայրենակցաց, Հապալիդ, ո՞ մնացեալ իմ իրաւական նուիրական գլուղ, զիւղ չհախուժող պերպիտ ապաքնի գոտուած եմ ինձ ներք։ Ներք ինձ որ գեւ երբ մացայ ի՞նչ տակաւին հաստատու կանգուն է Ս. Ստփաննոս եկեղեցուր միջոտուած է մարմինն, այլ իտուլ եւ արքեպի կիսաբուլ է Ս. Գրեանի պարթարանդ ուր միջոտու միջոտու։ Ներք ինձ, պատրաստ եմ ինչ ամեն ինչ, ամեն ինչ պիտի՝ ջաշուել համար յանցանք ու պիտի Հապալիդ, որ ի՞նչ մարմինն որ ինձ մանաւանդ թիւեր տուել Հապալիդ . . .

ԳԲԱՍԻՐ ԱՅ

[illegible]

